

5 Partiernas opinionsutveckling

Opinionsutvecklingen under mandatperioden 2018–2022 blev mer händelserik och innefattade fler opinionsskiften än flera tidigare mandatperioder. Efter en inledande stiltje till följd av den utdragna regeringsbildningsprocessen följde en period med kraftigt stigande opinionssiffror för Kristdemokraterna, möjligen som en reaktion på att partiet efter Januariavtalet (S-MP-C-L) kommunicerat att de öppnat upp för förhandlingar med Sverigedemokraterna. På vårkanten 2019 hade KD ett antal mätningar med tvåsiffriga skattningar och toppade i SCBs majmätning med 13 procent – opinionssiffror som partiet inte haft på mer än tjugo år. Men KD:s opinionsframgångar höll inte i sig. Efter sommaren 2019 återvände skattningarna snabbt till för partiet mer normala nivåer. Till skillnad från flera tidigare mandatperioder var KD:s opinionssiffror dock den här gången tillräckligt höga, omkring fem procent, för att partiet skulle lämnas utanför diskussioner om fortsatt riksdagsrepresentation. Istället var det två andra partier – Miljöpartiet och Liberalerna – som den här gången gick ännu sämre och fick slåss mot fyraprocentsspärren i mediernas dramaturgi.

Efter Kristdemokraternas formtopp var det istället Sverigedemokraterna som skördade ytterligare framgångar på folkopinionens stormiga hav.⁸ Uppgången inleddes under hösten. Och under några vintermånader 2019–2020 var Sverigedemokraterna till och med största parti i några av opinionsmätningarna med resultat upp mot 25 procent. Av de etablerade opinionsinstituten var resultatet som högst i Demoskops decembermätning 2019 med 25,4 procent.

Den 31 januari 2020 meddelades det första bekräftade fallet av Covid i Sverige. Bara några veckor senare, den 16 mars, förklarade Folkhälsomyndigheten att det fanns en allmän smittspridning. Den globala coronapandemin hade nått Sverige. Den mycket dramatiska händelseutvecklingen innebar i ett slag stora förändringar av svenskarnas vardagsrutiner och var en exogen chock på såväl den inrikespolitiska dynamiken som på den allmänna opinionen. En nationell samling ledde till borgfred och till ett kraftigt ökat stöd för regeringspartierna, i synnerhet Socialdemokraterna. På några veckor ökade opinionsstödet för S med mer än tio procentenheter, från 23 till 33 procent. Parallellt ökade svenskarnas förtroende för alla typer av samhällsinstitutioner, särskilt närmast berörda myndigheter såsom Regionerna, Folkhälsomyndigheten (FHM) och Myndigheten för Samhällsskydd och beredskap (MSB) vilket kan tolkas som en så kallad *rally round the flag*-effekt

⁸ Uttrycket 'folkopinionens hav' myntades av statsminister Tage Erlander under ett längre anförande under partierna i televisionens och radions slutdebatt inför 1968 års val. Erlander gick där till angrepp mot de tre borgerliga partierna genom att säga: "Tre linjer representerar de här i denna fråga och Ni har kanske märkt, ärade lyssnare, hursom herr Hedlund har klippt den ena förtöjningen efter den andra till det här skeppet, som snart är obemannat fullständig och driver omkring redlost på folkopinionens hav. Det kallas för borgerlighet, men det påminner mer om den flygande holländaren snart." (se även Oscarsson, 1998:65).

(se t ex Esaiasson m fl 2020; Holmberg, 2022. I de akuta inledande faserna av Coronapandemin investerade svenska folket i förtroende för ansvariga politiker och tjänstemän.

Coronapandemins kortsiktiga effekt var att både de två stora traditionellt regeringsbärande partierna – Socialdemokraterna och Moderaterna – växte i opinionen (jfr figur 5.1). Det gjorde det svårare för Sverigedemokraterna att upprätthålla sina höga opinionssiffror som snabbt sjönk tillbaka ned under tjugo procent. En möjlig orsak är att två av Sverigedemokraternas starkaste politikområden – migration och brottsbekämpning – hamnade helt i skymundan av den akuta folkhälso-krisen. Försök att kritisera regeringen för senfärdighet med att genomföra mass-testning och smittspårning, eller för undfallenhet gentemot Folkhälsomyndighe-tens rekommendationer hade svårt att få fäste. Regeringens snabba agerande – att sjsätta stora stödpaket till företag och hushåll för att mildra oro och dämpa eko-nomiska konsekvenserna av en snabbt inbromsande ekonomi – hade ett brett parlamentariskt stöd och orsakade inledningsvis mycket litet av partipolitisk strid. Under våren och sommaren 2020 rådde vad som kom att benämnas *borgfred*. I ovanliga orostider och ställda inför hot mot befolkningens hälsa prioriterades nationell sammanhållning.

Sveriges statsepidemiolog Anders Tegnell vid Folkhälsomyndigheten blev välkänd i Sverige under Coronapandemin efter att ha informerat om coronaläget vid oräkneliga myndighetsgemensamma pressträffar. Bilden är tagen den 3 februari 2022 när Folkhälsomyndigheten informerade om att de flesta restriktioner och rekommendationer mot covid-19 skulle upphöra inom en vecka. Bild: Jessica Gow/TT.

Med tiden skulle dock debatten om regeringens hantering av pandemin komma igång. Den 30 juni 2020 tillsattes en kommission – Coronakommissionen – för att

”...utvärdera regeringens, förvaltningsmyndigheternas, regionernas och kommunernas åtgärder för att begränsa spridningen av det virus som orsakar sjukdomen covid-19 och spridningens effekter” (SOU 2022:10).

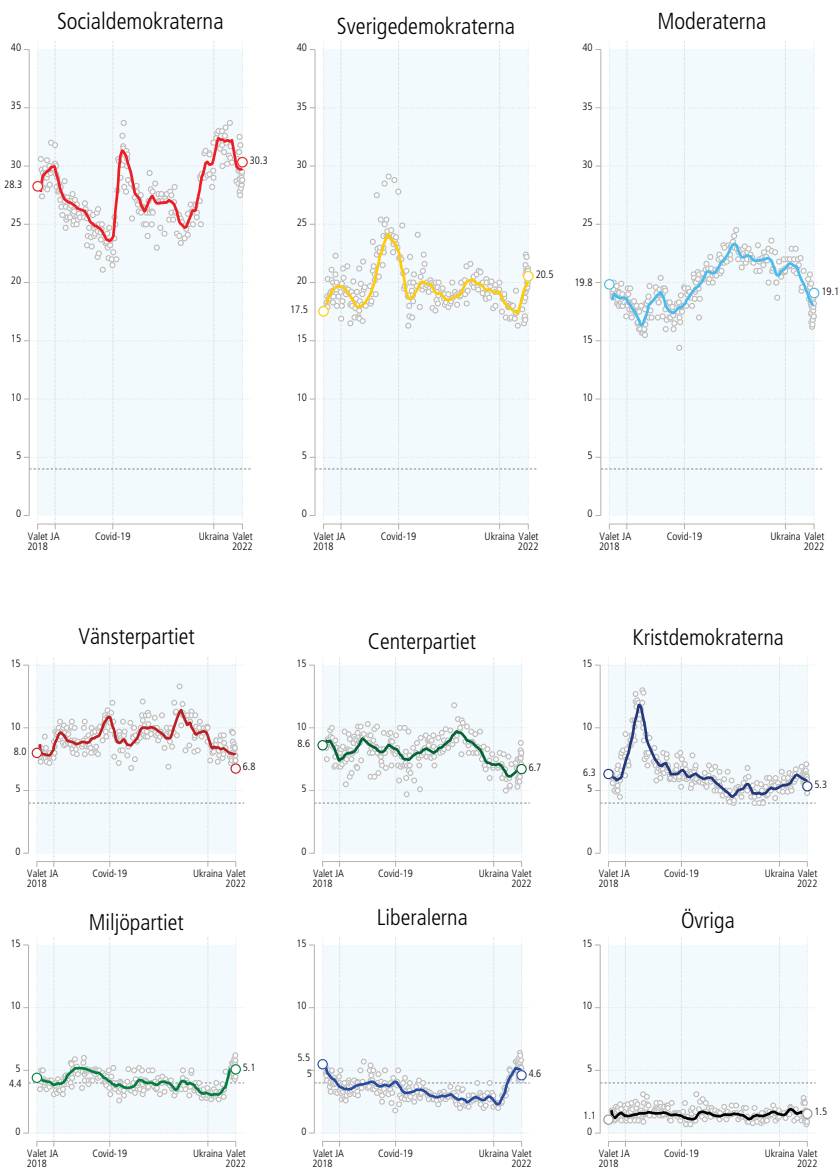
Nästa exogena chock kom ironiskt nog dagen före Coronakommissionen skulle leverera sitt slutbetänkande. Rysslands invasion av Ukraina den 24 februari 2022 blev en händelse som i ett slag kom att förändra grundförutsättningarna för valkampen. Efter invasionen fanns inte längre något utrymme i svensk samhällsdebatt för fortsatta diskussioner om resultat och ansvar när det gäller pandemin – sökningar i mediearkiven visar att frågan om corona störtök i nyhetsrapporteringen efter 24 februari.⁹ Nu var det istället en akut utrikes- och säkerhetspolitisk kris med krig i Sveriges närområde som upptog all uppmärksamhet.

Ukrainas president Volodymyr Zelenskij talar på en presskonferens i Lviv i västra Ukraina i juli 2022, fem månader efter Rysslands angrepp. Kriget i Ukraina och de konsekvenser det fick för energiförsörjning och eventuellt NATO-medlemskap kom att bli viktiga inslag i valrörelsen under 2022. Bild: Mykola Tys/EPA/TT.

⁹ Tio dagar före invasionen var antalet träffar i mediearkivet för söktermen 'corona' 33 582 jämfört med 21 576 efter invasionen, trots släppet av Coronakommissionens slutbetänkande. Uppmärksamheten för Rysslands konflikt med Ukraina ('ukraina') har 12 320 träffar under de tio dagar som föregick invasionen och 53 823 träffar under de tio dagarna efter den 24 februari.

Figur 5.1 Partiernas opinionsutveckling under mandatperioden 2018–2022 (procent).

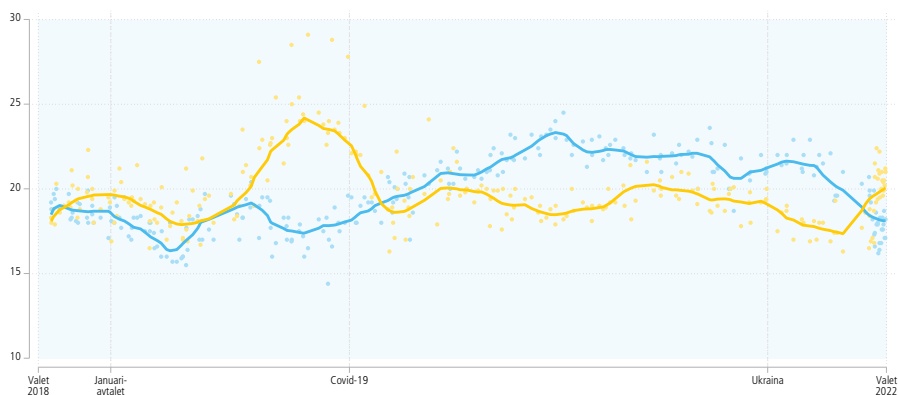

Källa: Opinionsmätningar från SCB, Kantar Public, Demoskop, Ipsos och Novus.

Kommentar till figur 5.1: Resultaten är hämtade från Valforskningsprogrammets sammanvägning av opinionsmätningar (Mätningarnas Mätning) som tar hänsyn till publikationsdatum, fältperiodernas längd och antalet svarande i publicerade opinionsmätningar från SCB, Sifo Kantar, Demoskop, Ipsos och Novus. Mätningarna avser röstningsintention i ett tänkt riksdagsval "idag". Metoden bakom sammanvägningen bygger på ett viktat glidande medeltal av de skattningar (procenttal) som de olika partierna erhåller i mätningarna. En funktion för utjämning (*local polynomial smoothing*) låter nya mätningar väga tyngre än äldre. Fältperiodens mitt används för att placera mätningarna rätt i tiden. Dessutom viktas resultaten så att mätningar med större antal respondenter väger tyngre än de mätningar som bygger på färre intervjuade. Känsligheten i funktionen, det vill säga hur tungt en ny mätning ska väga in, är inställd för att ge en tillräckligt stor tröghet att man inte riskerar att dra alltför långtgående slutsatser av överraskande resultat i en enskild mätning. För en liknande analys av mandatperioden 2014–2018, se Andersson (2018) och Strömbäck & Oscarsson (2019). I figuren presenteras även partiernas valresultat 2018 samt 2022.

Vilket högerparti som är störst har under lång tid varit en icke-fråga i Sverige. I mer än fyrtio år har Moderaterna varit det största regeringsbärande partiet till höger. Så är det inte längre. Nu handlar det åter om en strid mellan två partier. Figur 5.2 visar Sverigedemokraternas och Moderaternas opinionsstöd under mandatperioden. Sverigedemokraterna inledde och avslutade mandatperioden med att vara det större av de två partierna. Vår bästa gissning givet vad vi tidigare lärt om hur väljarna uppfattar de båda partiernas styrkeområden är att dagordningen varit avgörande för vilket av partierna som har gått bäst vid olika tidpunkter. Så länge pandemin och utrikespolitiska kriser dominerade nyhetsflödet sökte sig fler högerväljare till Moderaterna. Under perioder då brottsbekämpning och migration varit högre upp på dagordningen har fler sökt sig till Sverigedemokraterna.

Figur 5.2 Sverigedemokraternas och Moderaternas opinionsstöd i institutets opinionsmätningar under mandatperioden 2018–2022 (procent).

Källa: Opinionsmätningar från SCB, Kantar Public, Demoskop, Ipsos och Novus.

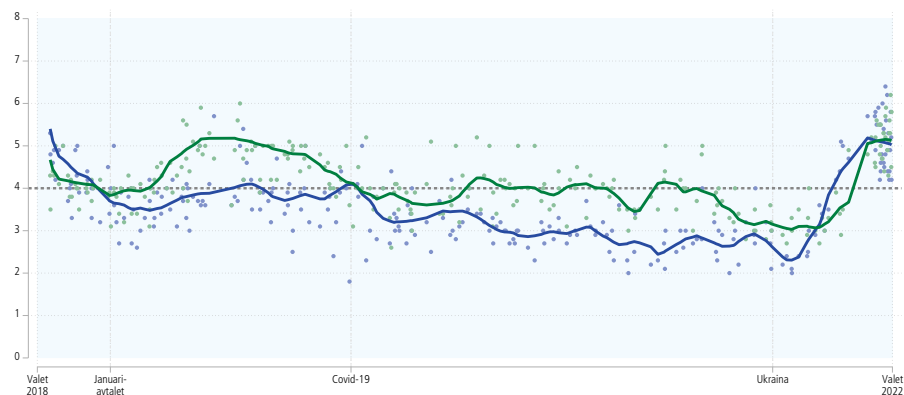
Kommentar: Se kommentaren till figur 5.1. Moderaternas opinionsciffror i blått och Sverigedemokraternas i gult.

I andra änden av opinionsstödsskalan var det, i samband med 2022 års val, Liberalerna och Miljöpartiet som var direkt inblandade i kampen om att klara fyra-procentsspärren. I figur 5.3 visualiserar vi de två partiernas opinionsutveckling. Resultaten visar att framför allt Liberalerna spenderade merparten av mandatperioden med opinionssiffror klart lägre än fyra procent. Mellan Januariavtalets

tecknande i januari 2019 fram till efter krigsutbrottet i slutet av februari förekommer endast en handfull skattningar över fyra procent i Liberalernas fall. Under den dramatiska senkvåren, parallellt med den snabba svenska Natoansökningsprocessen, växte Liberalerna i opinionen från den historiskt låga nivån på två procent till något säkrare fem procent. Det är svårt att veta säkert om uppgången har sakpolitiska orsaker – Liberalerna har under lång tid varit de starkaste förespråkarna av ett svenskt Natomedlemskap – eller om många högväljare redan före sommaren förberedde sig på att stödträ på L i syfte att bidra till ett regeringsskifte (läs mer om den strategiska röstningen i kapitel 26).

Miljöpartiet inledde mandatperioden något bättre än Liberalerna och hade ett hyfsat opinionsår 2019 med ett genomsnittligt stöd kring fem procent. Formen var dock dalande när vintern 2019–2020 tog sin början. Under huvuddelen av pandemin balanserade MP kring fyra procent. När partiet väljer att lämna regeringen i november 2021 har opinionssiffrorna dalat ned mot tre procent. Men av den opinionsmässiga ”nystart” som en tillvaro utan regeringsansvar potentiellt skulle kunna medföra blev intet – möjligen som ett resultat av att Rysslands invasion överskuggade partiets viktigaste hemmaplansfrågor. I likhet med Liberalerna var det först i samband med valsemman som MPs opinionssiffror förbättrades. När mandatperioden led mot sitt slut snittade Miljöpartiet på omkring fem procent i mätningarna.

Figur 5.3 Kampen kring fyraprocentsspärren: Liberalernas och Miljöpartiets opinionsstöd i institutens opinionsmätningar under mandatperioden 2018–2022 (procent).

Källa: Opinionsmätningar från SCB, Kantar Public, Demoskop, Ipsos och Novus.

Kommentar: se kommentar till figur 5.1. Liberalernas opinionssiffror i blått och Miljöpartiets i grönt.

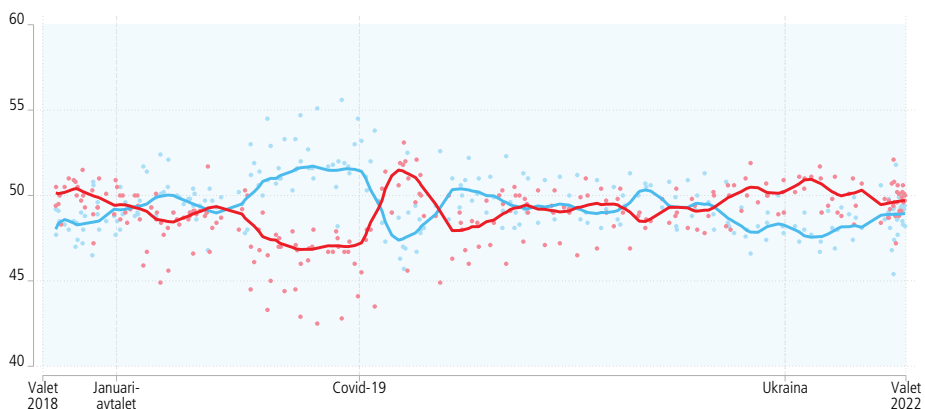
För Liberalerna och Miljöpartiet var de små opinionsförändringarna helt avgörande för deras egna parlamentariska överlevnad. Men även sett till kampen om regeringsmakten var småpartiernas kamp mot fyraprocentsspärren av kritisk betydelse. Det var inte bara förståsigpåare som resonerade om att fyraprocentsspärren skulle

kunna komma att avgöra valutgången. Av allt att döma (se analyser längre fram i bokens kapitel 7 och 26) var de flesta väljare på det klara med att en missad spärr för något av partierna skulle kunna avgöra regeringsfrågan. En stor del av väljarkåren tycks ha upparbetat en beredskap att taktikrösta redan under valsommaren 2022.

Vi konstaterade tidigare att styrkeförhållandena mellan partierna såg mycket likartade ut i 2018 och 2022 års val. Bristen på dramatik när de två valresultaten jämförs döljer dock det faktum att det under själva mandatperioden var relativt stora opinionsrörelser för vissa av partierna. I de sammanvägda mätningarna pendlade Socialdemokraternas opinionsstöd mellan 24 och 32 procent, Sverigedemokraternas mellan 18 och 24 procent, Moderaternas mellan 15 och 25 procent, och Kristdemokraternas mellan 4 och 14 procent, för att ta de mest färggranna exemplen.

Men ser vi till stödet för de två nya partikonstellationerna och tilltänkta regeringsunderlagen i svensk politik är dramatiken under mandatperioden inte lika stor (se figur 5.4). Röststödet för de fyra mitten-vänsterpartierna V-MP-S-C hade 46,8 procent (november 2019) och 51,5 procent (maj 2020) som sina lägsta respektive högsta noteringar i våra egna sammanvägningar av alla publika opinionsmätningar. Balansen mellan mitten-vänster och mitten-höger var aldrig större än 5 procentenheter: som störst var blockdifferensen 4,9 procentenheter till mitten-högersidans fördel i december 2019. Mitten-vänstersidan noterade sin största ledning (4,1 procentenheter) i maj 2020. En stor del av opinionsförskjutningarna under mandatperioden ägde alltså som vanligt rum mellan partier *inom* de nya blocken i svensk politik. Och när mandatperioden var över såg alltså balansen ungefär likadan ut som när den började.

Figur 5.4 Opinionsstödet för de två regeringsunderlagen inför 2022 års val. (procent).

Källa: Opinionsmätningar från SCB, Kantar Public, Demoskop, Ipsos och Novus.

Kommentar: Se kommentar till figur 5.1. Mitten-vänsterpartierna (V, MP, S, C) i rött och mitten-högerpartierna (L, KD, M, SD) i blått.

En opinionsmässigt helt unik mandatperiod

Även valrörelsen 2022 kan sägas ha gått i krisernas tecken, men det var varken pandemin eller Ukrainakriget som diskuterades mest. Istället var det höga priser på el och drivmedel, växande gängkriminalitet och annalkande ekonomisk lågkonjunktur som bekymrade väljarna och som blev framträdande i diskussionerna mellan partierna. Efter valet förväntades dyrtider med högre inflation, högre räntor på bolån och lägre reallöner. I valdebatterna talades om en annalkande *krigs vinter* (se TV4s partiledardebatt torsdagen den 8 september).

Som vanligt blev det stort fokus även på partiernas koalitions signaler och, förstås, synen på eftervalssamarbete med Sverigedemokraterna. I ett flerpartisystem som det svenska har regeringsfrågan alltid en rättmätig plats på dagordningen inför ett riksdagsval. Men vi väljer partier, inte regeringar, i samband med valet. Opinionsmätningarna duggade tätt för att informera väljarna om vilka partier som riskerade att hamna under fyra procent och om vilka regeringsunderlag som skulle kunna komma att bildas på basis av ett tänkt valresultat.

Riksdagsvalet 2022 utvecklades till en mycket jämn kamp mellan två nya partikonstellationer som alternativa regeringsunderlag: fyra mitten-vänsterpartier formerade sig bakom Socialdemokraternas partiledare Magdalena Andersson som regeringsbildare medan fyra mitten-högerpartier formerade sig bakom Moderaternas partiledare Ulf Kristersson. När valrörelsen började torde partiernas koalitions signaler ha varit mycket tydliga för väljarna. Beteckningar som ”team Magdalena” och ”team Kristersson” och ”på min sida av politiken” introducerades i valrörelsen för att visa hur partiernas preferenser för samarbeten efter valet såg ut. Ändå avkrävdes partierna om och om igen svar på hur de skulle agera i regeringsfrågan efter valet.

Oron för en sträng vinter med höga elpriser färgade valrörelsen 2022, kanske i kombination med att elräkningarna för sommarmånaden augusti var mycket högre än vad väljarna förväntat sig. Bild: Henrik Isaksson/TT.

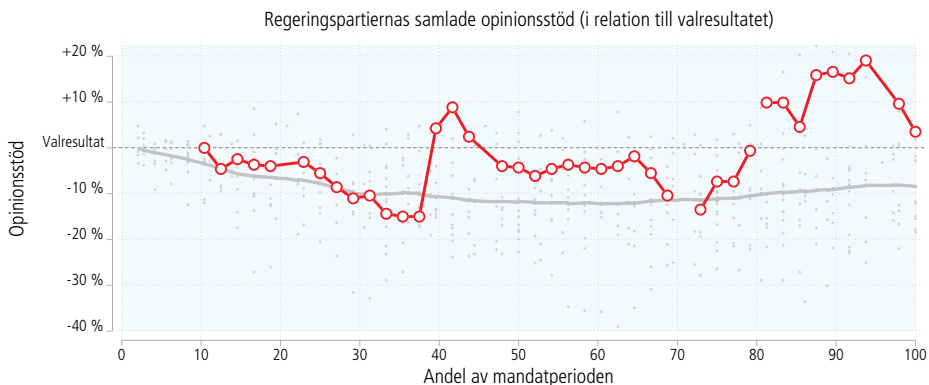
I historiens ljus avviker opinionsutvecklingen för den sittande regeringen 2018–2022 mycket från den statsvetenskapliga forskningens grundförväntning. Normalt sett brukar nämligen det samlade stödet för regeringspartiers opinionsstöd långsamt men säkert slitas ned. Valvinnande partier förvandlas snabbt till opinionsmässiga förlorare. Trenden i västvärlden är dessutom att det kostar allt mer att regera för alla slags regeringar och oavsett ekonomiska konjunkturer (eng. *cost of ruling*) (se t ex Nannestad & Paldam, 1999; Thesen, Mortensen & Green-Pedersen, 2020; Oscarsson & Holmberg, 2016).

Varje tillträdande regering kan idag räkna med att det kostar opinionsstöd att sitta vid makten.¹⁰ Att lyckas nå upp till samma röststöd i ett kommande val framstår alltmer som en ouppnåelig dröm. Litteraturen ger många förslag men färre tydliga svar på frågan om *varför* det finns ett allmänt regeringssslitage: till skillnad från en opposition behöver en regering gå från ord till handling och ta ansvar för svåra prioriteringar och avvägningar. Politiska kriser och oförutsedda händelser behöver hanteras. Inte sällan är regeringar bundna av tidigare regeringars redan fattade beslut eller genom avtal med andra länder och det kan därför vara svårt att snabbt demonstrera handlingskraft i frågor där man utställt löften till väljare. I en demokrati är regeringar utsatta för ständig prövning och granskning inte bara av oppositionspartier utan också av politiska institutioner, marknader och medier. En väl kartlagd negativitetsbias i mediernas nyhetsrapportering (Soroka, 2012) gör att dåliga nyheter om regeringens prestationer ackumuleras över tid och kan göra det svårt att kompensera med goda nyheter längre fram. Att regera kostar tid och nattsömn och binder upp resurser som regerande partierna annars kunde ha använt för ideologisk förnyelse och för att plocka upp och förankra nya politiska förslag.

Som ett sittande regeringsparti är därför Socialdemokraternas mycket tydliga opinionsvinster i samband med folkhälso- och Ukraina-kriserna under mandatperioden 2018–2022 ovanliga. I just det här avseendet är opinionsutvecklingen under mandatperioden unik och ligger mycket långt från den normala profilen för utvecklingen av regeringspartiers röststöd. I figuren 5.5 visar vi hur opinionsstödet för regeringen Löfven II och III och Andersson I avviker från tidigare svenska regeringar under perioden 1967–2018. X-axeln i figuren sträcker sig från mandatperiodens början (0) till dess slut (100). Figurens y-axel anger opinionsstödet för de partier som ingår i regeringen i relation till det valresultat regeringspartierna hade från början, när mandatperioden var ny. Den grå linjen i figuren är det historiska snittet.

¹⁰ Det minskade stödet för sittande regering oavsett ideologisk färg är väl kartlagt i såväl länderjämförande studier (Bengtsson m fl, 2017) som i svenska lokala val (Karlsson & Gilljam, 2016).

Figur 5.5 Opinionsutvecklingen för regeringarna Löfven 2019–2021 och Andersson 2021–2022 i historiens ljus (opinionsstöd relativt valresultat i föregående val).

Källa: Sifo (numera Kantar Public) månatliga mätningar 1967–2022.

Kommentar: Figuren visar opinionsstödet för sittande regeringspartier under totalt 17 mandatperioder 1967–2022. X-axeln är normerad efter hur stor andel av mandatperioden som förflutit sedan föregående val. Y-axeln visar regeringspartiernas röststöd i relation till det röststöd partierna fick i det föregående valet uttryckt i procent. Den gråa linjen sammanfattar utvecklingen av samtliga regeringars genomsnittliga opinionsstöd. De röda linjerna visar det relativa opinionsstödet för regeringspartierna i Löfvens regering (S+MP) respektive det relativa opinionsstödet för Anderssons regering (S).

När Stefan Löfvens andra regeringsperiod inleddes i januari 2019 (ni minns förstas den 134 dagar långa regeringsbildningsprocessen efter 2018 års val) hade regeringspartierna Socialdemokraterna och Miljöpartiet ett ungefär lika stort stöd som de erhållit röster i valet 2018. Till en början följde Löfven II-regeringens samlade opinionsstöd det historiska snittet för svenska regeringar rätt så tätt. En tredjedel in på mandatperioden hade stödet minskat med ungefär tio procent (-10). Under vintermånaderna 2019–2020 parkerade stödet klart lägre än vad vi väntar oss från historien, på en nivå omkring -15.

Coronapandemin var en exceptionell händelse som kom att bryta tydligt med den ”gilla gång” som regeringspartiers opinionsstöd under mandatperioden representerar. Mandatperioden 2018–2022 kommer därför alltid att sticka ut ordentligt i historiska analyser av regeringsslitage i Sverige. Som vi beskrivit tidigare i kapitlet sköt stödet för sittande regeringspartier snabbt i höjden när pandemin drabbade Sverige. När sommaren 2020 kommer ligger det samlade opinionsstödet för Socialdemokraterna och Miljöpartiet närmare tio procent högre än valresultatet 2018. I ett drygt år kan regeringen njuta av ett opinionsstöd som ligger klart högre än det historiska snittet. Som vi tidigare nämnt investerar svenska folket under den här perioden i ett stort förtroende i ansvariga myndigheter, samhällsinstitutioner, riksdag och regering (Andersson m fl, 2023). Först framåt sommaren 2021 dalar stödet men bara tillfälligt. Efter midsommarkrisen och Löfvens annonserade avgång som partiledare växer stödet för Löfvens nygamla regering (III). När så småningom Magdalena Andersson blir ny S-ledare och statsminister fortsätter regeringen (Andersson I) att skörda opinionsframgångar. Till följd av Ukrainakrisen

och Natoprocessen kan regeringen vidmakthålla ett unikt högt opinionsstöd. Först när 2022 års val närmar sig ser vi en tydlig nedgång i stödet för regeringen.

Vår systematiska genomgång visar hur unik mandatperioden 2018–2022 var när vi ser till utvecklingen av regeringspartiers opinionsstöd. I historiens ljus handlar det om en anomali som har satt tydliga spår i den svenska politiska historien. Frågan är om vi någonsin igen kommer att uppleva en mandatperiod med en liknande opinionsprofil för sittande regeringspartier i Sverige.

Opinionsutvecklingen för partierna under mandatperioden 2018–2022 blev mer dramatisk än flera tidigare perioder

Två exogena chocker – Coronapandemin och Rysslands invasion av Ukraina – satte tydliga spår i väljarnas partipreferenser

Opinionsstödet för de sittande regeringspartierna 2018–2022 var mycket högre än det historiskt förväntade

Trots dramatiken var balansen mellan mitten-vänsterpartierna och mitten-högerpartierna nästan likadan i september 2022 som den var fyra år tidigare i september 2018.